

Određenje kulture

Teško je pristupati umetnosti ako se ne razumeju njeno mesto i njena uloga u ukupnoj kulturi. Možda je zato najbolje da se pre prilaženja problemima umetnosti razmotre osnovna značenja i najvažniji vidovi kulture. Nije lako odrediti ni šta je kultura ni šta sve spada u nju. Ne sme se zaboravljati da i kulturu, kao deo ljudske stvarnosti i oblik komuniciranja, uvek stvaraju, održavaju i uništavaju ljudi.

Kod pojmova koji se često upotrebljavaju, a vremenom im se znatno menja značenje, potrebno je iznova se baviti njihovim određenjem. Jedno od osnovnih pitanja filozofije je "šta je filozofija", a među osnovna pitanja estetike i filozofije umetnosti spadaju i pitanja "šta su estetika i filozofija umetnosti" i "šta je umetnost". Slično je i s kulturom. Ozbiljan pristup podrazumeva obnavljanje pitanja *"šta je kultura"*, ili po nekima "šta su kulture". Da li se kultura odnosi na ljudski rod, bez obzira što je tada reč samo o zajedničkim osobinama svih kulturnih poduhvata, a ne o jedinstvenoj kulturi čovečanstva? Da li se kulture odnose na osobenosti kulturnog razvoja raznih društava i društvenih grupa? I u jednom i u drugom slučaju kultura omogućuje ljudima da oblikuju svest o sebi, učestvuju u kulturnom životu i stvaraju proizvode kulture. Humanitas, civilitas, urbanitas su neodvojivi od kulture, a neki oblik kulture neodvojiv od života.

Može li se kultura definisati pomoću rodnog pojma i vrsne razlike? Šta bi za kulturu bio rodni pojam, a šta vrsna razlika? Kaže se da je kultura oplemenjena priroda i da je čovekova druga priroda, ali se priroda ne uzima kao rodni pojam kulture. Tvrdi se da je kultura borba za čovečnost, ali krize i urušavanja kultura vode pitanju ima li u toj borbi napretka. Čovečnost ne može da bude rodni pojam, jer se čovek često ponaša sasvim suprotno od osobina koje bi valjalo da ima. Opšta kulturna svest i totalna kultura se nekad potavljaju kao ideali, ali oni lako mogu da budu zloupotrebljeni. U kulturu spada sve što

ne pripada samoj prirodi, što nije urođeno, već se stvara u društvu i predstavlja bitan deo društva. Po nekima društvo može da bude rodni pojam. Drugi su bili ubeđeni da je kultura viši pojam od društva i da društvo predstavlja jedan od vidova ispoljavanja kulture. Za mnoge antropologe, etnologe i kulturologe kultura, kao najviši pojam, ima funkciju koju za sociologe ima društvo. Može se reći da se društvo i kultura uvek uzajamno prožimaju.

Kultura je kolektivna tvorevina, kojoj svi članovi društva mogu da doprinesu, ali nijedan pojedinac nije u stanju sam da je stvori. (Može da učestvuje i u urušavanju kulture, ali ne može sam ni da je uništi.) Ona je rezultat delovanja manje ili veće ljudske zajednice i obezbeđuje zajedničko jezgro smisla ljudskog postojanja. Kulturom se moraju baviti i pojedinci, jer kultura nije samo spoljašnji vid ljudskog sveta, već i čovekova unutrašnjost, deo strukture i sadržaja pojedinca i njegovog napa da dopre do svog smisla, postane ličnost i bude priznat u društvu. Biti ličnost znači, pored ostalog, i biti zaista kulturni. Takav čovek nije samo društveno, već i kulturno stvorenje.

Čovek ne bi mogao bez kulture da se dobro snađe u svetu ni da izađe na kraj sa sobom. Ne bi mogao da se pita ko je doista, kakvo mu je mesto u svetu i šta bi od sebe mogao da stvori. Njegove najvažnije potrebe i interesi ostali bi nezadovoljeni.¹⁾ Ne bi bio kadar da valjano igra razne društvene uloge. U društvu se očekivane uloge stalno menjaju i to itekako utiče na kulturu.²⁾ S druge strane se kaže da je i društvo kulturna tvorevina, da bez kulture ne bi bilo ni društva. Zbog toga je govor o društvu i govor o kulturi, a izlaganja o kulturi osvetljavaju i društvenu celinu. Pitanje je da li je odnos prema kulturi uvek usklađen s društvenim ustrojstvom. Mnogi su smatrali da treba razjasniti kada se govori o društvu, a kada o kulturi. To ni-

1) Simmel, G., *Philosophische Kultur*, Leipzig, 1919, 223 *Kultura je, po Zimelu, putovanje duše ka sebi. Tragično je što se tome uvek nešto iznova suprotstavlja.*

2) *Kaže se čovek, ali čovek može da bude i muškarac i žena. Žena ne želi da ostane baba-devojka. Više se ne potvrđuje samo kao ljubavnica, supruga, majka, domaćica, već teži i profesionalnoj karijeri i angažovanoj upotrebi slobodnog vremena. Malo je žena koje imaju volje i snage da valjano iznesu sve svoje uloge. Teret savremene žene je često teži od tereta muškarca. Zato mnoge žene nisu u stanju da izbegnu život mučenica.*

je nimalo lako.¹⁾ Još je teže razjasniti razliku stanovišta i metoda mnogih mislilaca koji se bave kulturom. Filozofi kulture različito pristupaju kulturi od sociologa kulture ili od kulturnih antropologa. I među filozofima kulture nema slaganja, već su nekad razlike među njima veoma velike. Oni koji razmišljaju i pišu o kulturi već su u njoj, pa se postavlja i pitanje potrebnog kritičkog rastojanja.

U društvu se stvara i preoblikuje *kulturni obrazac* i članovi društva treba uglavnom da ga poznaju. Kultura se odnosi na razne vidove donekle ustaljenijih ljudskih ponašanja koji se uče celog života. Neki u kulturu ubrajaju i predmete koji su rezultat takvih ponašanja. *Kulturne potrebe* nastaju u kulturnom prostoru i pre svega su rezultat vaspitanja i društvenog iskustva. Razvijaju se uglavnom u porodici, školi i kroz društvene kontakte. Porodica obezbeđuje pojedincu određeni početni "kulturni kapital" i impuls, ali mu je potreban i stalan širi dodir s kulturom.²⁾ U kulturi se razvijaju samo neki likovi vrednosti. Ona može da bude suma ljudskih dobrih nastojanja, uključujući i nastojanja za uspravljanjem i dopiranjem do ličnosti. Ljudi su, međutim, često uspešni i kada nastupaju s lošim namerama, odnosno mimo kulture. Stvaralaštvo je u jezgru kulture. Čovečanstvo bi se bez njega utopilo u demonizam manipulisanja i nasilja i prepustilo se bez ikakvih pitanja sve efikasnijoj i od čoveka udaljenijoj tehnici. Često se smatra da ono što ne može da bude dovedeno u vezu s drugim ljudima nije *kulturna pojava*.

Ako bi se i postigao dogovor oko rodnog pojma, ostalo bi pitanje vrsne razlike. Mogu li se, recimo, jasno razdvojiti vrsne razlike pojmova kultura i civilizacija? Mnogi smatraju da to nije moguće. Kod dobro određenog pojma nije teško ustanoviti njegov obim, sadržaj i doseg. Kultura se, međutim, može odnositi na pojedinca, grupu, društvo i ljudski rod. Vrlo različito se opisuju njene osobine. Termin se ne upotrebljava samo za ljude,

1) Zimel je, nastojeći da napravi pojmovnu razliku društva i kulture, govorio o društvenim oblicima i kulturnim sadržajima.

2) Bez izvesnog početnog kulturnog kapitala se teško studira. Naravno, potrebno je i razumevanje uslova koje postavlja obrazovna ustanova i samopouzdanje i volja.